

POSTMODERNISTIČKA ČITANKA

Danijela Bačić-Karković

RIJEKA U PRIČI.

Hrestomatija književnih tekstova o gradu na Rječini

(Biblioteka časopisa *Fluminensia*, Rijeka, 2008.)

Danijela Bačić-Karković je u knjizi *Rijeka u priči* sakupila brojne tekstove o gradu Rijeci. Cilj joj je bio upozoriti na književno poimanje urbaniteta (grad Rijeka i okolica). Budući da u našoj produkciji nema djela ovakve intencije koje kroz povijesni pregled nudi literarne odgovore na određeni lokus, ova je hrestomatija novost.

Knjiga je sastavljena od uvoda, obimne studije *Grad – zrcalo vremena, prostora, ljudi, stvari, zbivanja i sanja*, hrestomatije, kazala, sažetaka (na talijanskome, njemačkome, mađarskome, engleskome jeziku i esperantu), od obimnog opisa izvora i literature te abecednog kazala zastupljenih autora i anonimnih tekstova. Prvi je dio *Rijeke u priči* naslovljen: *Grad – zrcalo vremena, prostora, ljudi, stvari, zbivanja i sanja* i podijeljen je u tri podcjeline: *Metodološki aporemi*, *Grad – okvir za priču*, *Tematski krugovi – pripovjedni arhipelazi*. Izdvajaju se "pripovjedni arhipelazi" koje Danijela Bačić-Karković sugestivno imenuje i svakoga zasebno elaborira, redovito naglašavajući svijest o **nedovršenosti** svoga posla, svijest o činjenici da je to tek **jedan mogući izbor**. Temeljni su postulati postmodernističkog književnog djela tako postali osnova na kojoj je izgrađena ova čitanka. Grad se motri iz književnog kuta pa se različitim tipovima diskursa nudi virtualna, umjetnička

stvarnost grada u povijesnom kontinuumu od predantičkog Tarsata, antičke Tarsatike, do postindustrijskih gradskih obrisa. Drugi dio knjige, kako navodi sama autorica, "jest aplikacija na teorijsku, socio-kulturološku i književnopovijesnu podlogu" iz prvog dijela. U dijelu *Hrestomatija* obuhvaćeno je stotinu i pedesetak predložaka različitih književnih, publicističkih i rubno-književnih izvora koji se referiraju na riječko-susačko-trsatski milje. Nižu se tu **visoki i niski, elitni i pučki, zabavni i ozbiljni** književni tekstovi s namjerom usustavljivanja sinteze povijesnog slijeda književnih projekcija o riječkom prostoru.

Već u uvodu dr. sc. Danijela Bačić-Karković omeđuje interesno polje ove hrestomatije na sliku grada Rijeke (uključujući i njenu okolicu) u ogledalu književnosti i naglašava da je njezina namjera zakoračiti u grad iz književnoga kuta. Pri tome u *Rijeci u priči* **izostaje vrijednosno rangiranje** tekstova shodno osnovnoj namjeri knjige. Ovdje se "**kolažira** povijesna poetika pripovjednih tekstova u relativnom konituumu od Kurelčeva boravka u Rijeci i na Sušaku do najrecentnijih književno-publicističkih evociranja Rijeke" (13). I tako ponuđena povijesna poetika tekstova o gradu na Rječini istodobno se unutar same hrestomatije, na tzv. preklapnim stranicama, **dekanonizira**

davnijim tekstovima poput *Marine krune*, *Svilnih rukavica*, Frankopanove tugovanke, dakle memoarsko-epistolarnim, dokumentarnim, spomeničkim i publicističkim tekstovima.

U činjenici da između ponuđenih tekstova o Rijeci neki ne bi mogli izdržati strogi estetski kriterij leži odgovor na pitanje zašto se autorica priklanja upotrebi naziva hrestomatija. Smatra ga didaktički primjerenijim: autorica stvara demokratski okvir koji dopušta uvrštavanje manje elitnih, osrednjih štiva koja su informativna za temu hrestomatije. I upravo mu onaj ležerniji kritičarski pristup, subjektivan, **proizvoljan** daje neponovljiv autorski 'štih'. U hrestomatiji se nižu tekstovi i najmlađih, suvremenih nam autora, ali i onih davnih, i onih afirmiranih i onih još nepoznatih, i laureata i onih koji su (ne)pravedno zaobiđeni od književne kritike. Tim je djelima zajedničko to što daju obrise tematsko-motivskih krugova i njihove povijesne mijene, što im se kroz retke izrijekom čita povijest i sadašnjost, sadašnjost i povijest grada Rijeke.

Navedimo tek neke, u ovoj hrestomatiji praćene riječke teme ili krugove: trsatsko svetište i Gospa, frankopansko-zrinska tema, danuncijada, riječki/fijumanski setebandjerizam, riječki Morčić, Leopoldov grb, Karolina Riječka, egzodusno-egzilni tematski krug riječkih Talijana i prognanih riječkih Židova, doseljeničke sudbine jugoslavenskih i južnoslavenskih imigranata u socijalističku pa potom i postsocijalističku Rijeku, usponi i padovi riječkog kapitala i glamura kroz stoljeća, riječka bohema, Rječina kao slobodarski signum, Stari grad i Gomila kao jezgrieni kronotop riječanstva, *aura kamoviana*, ka-

vana Kontinental, riječki Korzo itd. (15). Njihovim se analiziranjem može rekonstruirati klima grada na Rječini, riječki identitet.

Autorica je navela i čitateljske krugove za koje namjenjuje ovu knjigu: od studenata kroatistike, preko stručne i znanstvene javnosti koja se bavi književnom kritikom, teorijom i poviješću književnosti, posebno segmentom povijesti koja motri regionalnu i kontaktnu/transgraničnu književnu povijest i multikulturalnost, multietničnost pa do svih onih koje zanima identitet grada u kojem obitavaju.

U prvom potpoglavlju *Metodološki aporemi* dijela knjige pod nazivom *Grad – zrcalo vremena, prostora, ljudi, stvari, zbiivanja i sanja* autorica objašnjava dio načelnih problema s kojima se suočila pri izradi ove hrestomatije s ciljem da se izbjegnu potencijalne metodološke **zamke**. "Književna se projekcija grada na Rječini većinom organizira oko autorova proživljena riječanstva, njegova dijaloga s imagom grada često doslovne autobiografičnosti" što je vidljivo u djelima V. Car Emina, V. Ružića, M. Balote, A. Barca, M. Madieri... Također se Rijeka zrcali i u tzv. lakom štivu (P. Degan, B. Perić), u djelima s odlikama parodijskog nadrealizma i harmesovske geste (S. Mahmutefendić, Ž. Maurović, M. Stojević) ili *mise en abyme-a*, postmodernističkog pastiša (D. Rosandić, D. Drndić), itd. Književna su djela motrena kao zamašnjak za komunikaciju, barem djelomično onakav kakve su i vijesti o stvarnim događajima. Književnost i zbilja, zbilja i književnost u trajnom **dijalogu**. O atmosferi Rijeke svjedoče i murali, grafiti (*Čitajte Kamova, Vratite nam naša igrališta!*), poster i plakati, tzv. riječka hi-

mna, Šajetine radijske i novinske humoreske, zabavne radijske emisije *Gong*, *Primorska poneštrica*, ikonografija riječkoga karnevala... U ovom se književnom pregledu Rijeka i šira okolica motre u dijakroniji pa je odlika tog vremeplova uvijek ista: **mijena**.

U dijelu knjige pod nazivom *Grad - okvir za priču* autorica kreće od definiranja pojma grad i skreće pozornost na urbarhitekturu koja predstavlja jedno od lica grada pa se mnoga književna djela prema njoj odnose kao prema predmetu svog interesa. Također, upozorava da su ekspresionistička lica grada poticala arhajske slike nemira, tjeskobe, straha, užasa i uništenja i navodi primjere iz svjetske književnosti. U hrvatskoj književnosti razdoblja realizma i moderne naspram grada, selo biva idealizirano i samo gradske novotarije unose nemir u njegov ustaljeni životni ritam (djela D. Šimunovića, A. Kovačića, M. Cihlara Nehajeva, E. Kumičića, V. Cara Emina, V. Nazora). Novu će vrstu urbanosti ispisati tek avangardni riječki trolist: Janko Polić Kamov, Josip Baričević i Mijo Radošević koji poseban interes gaje za predgrađa i nesmiljenu analizu svijesti. Kasnije će za Milorada Stojevića, tvrdi kritika, grad postati leglo nasilja, kriminala i seksa. "Danuncijada (1946) Viktora Cara Emina prvi je opsežni, estetski uspio riječki roman urbanoga fona.", zaključuje kritičarka i zatim navodi romane Srećka Cuculića na kojima je odraslo nekoliko generacija Riječana. U prozi novijeg naraštaja Borisa Perića, Zorana Žmirića i Bekima Sejranovića u potpunosti izostaje stereotipna crno-bijela postava selo-grad. Grad Rijeka je u Sejranovićevom romanu *Nigdje, niotkuda* redo-

vito osjećajno jače proživljena, postala je "identitetna točka intenzivnih sjećanja", a zbirka pripovjednih tekstova Dragana Ogurlića *Specijalne cipele* (1987) nosi obilježja urbane literarne poetike na tragu proznih načela kvorumaša u hrvatskoj književnosti. Ovo poglavlje autorica zaključuje citatom iz rukopisa *Sušačko nedjeljno popodne* Vasila Tocinovskog koji kao zainteresirani promatrač rekonstruira male riječko-sušačke povijesti i na taj način svjedoči, još jednom, o svom principu izgradnje ove hrestomatije.

Pregled tematskih krugova koja autorica skicira započinjemo njezinom distinkcijom termina "riječka književnost", "književnost o Rijeci" i "književna Rijeka". Oni se i dopunjuju i prožimaju jer zajedničko im je lat. locus, mjesto, Rijeka. To su višeslojne sintagme pa nerijetko dođe do značenjske zbrke, koju autorica želi elaborirati na primjeru Crnkovićeve poetike u kojoj je vidljiv pomak od "književne Rijeke" prema knjizi pod nazivom "Riječke teme" (1993).

Jedan od tematskih arhipelaga je književnopovijesna linija kojom autorica povezuje Barca - Antića - Crnkovića. Antićeva se studija *Rijeka u hrvatskoj književnosti XIX. i početkom XX. stoljeća* naslanja na Barčeve književnokritičke i književnopovijesne tekstove, iz knjige *Književnost Istre i Hrvatskog primorja* (1968). U Barčevom *Feljtonu o Rijeci* kritičke intonacije su smirenije i nude pomirbene i ohrabrujuće napomene o poetici prostora i vremena opterećenih proturječjima, a u Antića se Rijeka spominje kao odavno utemeljen gradić na Rječini, podno Trsata. Crnković u tekstu *Rijeka u novijoj hrvatskoj književnosti* izdvaja Antuna Mihanovića i Mirka

Bogovića kao Kurelčeve prethodnike u mogućem doprinosu riječkoj kulturno-intelektualnoj klimi.

Kritičari smatraju da je Kurelčevim dolaskom u Rijeku, 1849. godine počelo prvo važno razdoblje u kulturnoj povijesti Rijeke, budući da je on bio utemeljitelj riječke filološke škole i jedini dosljedni sljedbenik književnojezične misli te škole. U čitanci se uspostavlja veza između Frana Kurelca i njegova učenika Frankovića, koji je bio učitelj Viktoru Caru Eminu, tako da se naglašava potreba prenošenja i njegovanja temeljnih postupaka s učitelja na učenika. U Fabrijevoj kronisteriji uz Kurelčev lik i njegovo riječko razdoblje razaznaju se obrisi isječaka stvarnih biografija Vinka Pacela, Janeza Trdine, Erazma Barčića, Antuna Paška Kazalija...

Zajedno s Augustom Šenoom i Franjom Markovićem, Ivan Dežman, rodom Riječanin, krenuo je putevima modernizacije hrvatskog kulturnog prostora. U elegiji *Rieci* ustvrdio je da Rijeka taji svoje hrvatstvo, no ono se nikada utajiti ne da. Pravaški orijentirani August Harambašić za Rijeku tvrdi da je zavedena, otuđena, naziva je odmetnicom...

Kao posvećeni kronotop motiv Grobnika je prisutan u *Grobničkom polju* Dimitrija Demetera, zatim u epskim stihovima *Grobnik* Antuna Paška Kazalija, u stihovima Petra Preradovića *Na Grobniku*, u Bonifačićevim stihovima pod naslovom *III. Tanac*, a i Antun Nemčić nas vodi prema Grobničkom polju u *Zaljevu od Kvarnera* i evocira slavnu bitku.

Harambašićev je doživljaj Sušaka, oduševljenje potaknuto njegovim uspjesima u radu i živom kulturno-književnom

angažmanu u pravaškom časopisu *Sloboda* za vrijeme boravka u Rijeci koja u to doba cvjeta i gospodarski, iako je politička dualnost vrlo snažna (talijanizacija i mađarizacija). Autorica navodi i krokije riječkih dana Vladimira Nabokova, Slobodana Novaka i drugih. U čitanci je očita orijentacija na 'hrvatski' književni odgovor riječkome lokalitetu u povijesnom slijedu, iako autorica upozorava i na italofonu i hungarofonu povijesnu i književnu komponentu.

U *Terra incognita, od cestopisnih do skrovitih vidika* grad se motri kao knjiga otvorena **pluralizmu** čitanja, ili kao što je rekao Rogić Nehajev *grad postaje bjelinom* koja može poprimiti svaku boju. U dugoj povijesnoj vertikali od gabarita predantičke Tarsate do naših dana o njemu su pisali i engleski putopisci koji još od 16. stoljeća zalaze u naše krajeve, a tijekom 19 st. pišu o Rijeci John Paget, braća Turnbull, kapetan Edmund Spencer, Georg Robert Gleig, Andrew Archibald Paton, W. F. Wingfield, William Spottiswoode, lady Strangford; zatim njemački autori Rudolf Yenny, Therese Artnier, Bernhard Lesker, Austrijanac Anton Johann Gross-Hoffinger, Amerikanac Fiorello la Guardija, Booker T. Washington u suautorstvu s Robertom E. Parkom; Francuz Charles Yriarte. Vrlo su brojni, iznenađuje nas, i u povijesnom slijedu ti napisi posjetitelja našega grada iz raznih kultura, pa se autorica pita postoji li u tim putopisnim impresijama neka "zaključna crta" o bivanju u Rijeci i nudi odgovor: "Paušalnost, procjene *od oka*, kako u etničkomu i nacionalnomu, tako i u jezičnomu pogledu, izraziti interes za bazične gradske sadržaje i njegov proizvod-

ni temelj očiti su.” (67). Slično su koncipirani i Nemčićev i Hircov putopis, a kritički pogled na Rijeku donosi se iz pera A. G. Matoša, M. Krleže, I. Grohovca, N. Polića, A. Barca, Z. Črnje i zaključuje najrecentnijim “anti-putopisom” *Jena bez naslova* Branka Kukurina.

Rječina, most na Rječini – hidronim je koji je i danas inspiracija. Nekad granica, danas mjesto susreta: i Kamenarov nas kip Kamova s mosta promatra...

Nostalgia fiumana – prošlost u sadašnjosti ili mjesta odsutnosti. Progon, prisilno iseljenje, dragovoljno napuštanje mjesta rođenja i boravka od biblijskih *Psalama* i *Prognanikove pjesme* do današnjih tekstova svjedoče o trajnom tematskom kompleksu u svjetskoj i hrvatskoj književnosti. Ilustrirajući taj tematski meandar, autorica izdvaja dnevničke zapise Nikole Polića *Sušačke stube*, *Davne dane* Miroslava Krleže, *Vodnozeleno* – autobiografski roman Marise Madieri i pjesmu Igora Večerine *Rijeka teče*.

Rijeka je multikulturni grad, pa u potpoglavlju naslovljenom *More je kasnilo* autorica problematizira i mađarske uspomenarske slike, koje se u potpunosti razlikuju od ezusko-egzilnih stranica talijanske književnosti jer, pored kulturoloških i socioloških razlika, mađarski rijekopisi nisu obojani iskustvom iseljenja. Izostali su gorčina i rezignacija, povijesni poučci, traumatični odlasci... U mađarskim je književnim tekstovima o Rijeci redovito prisutna fascinacija morem, prizori kada se nakon Plasa i Zlobina iz vagona vlaka pruži pogled na jadransko plavetnilo.

Kompleksu apatridstva, nomadstva i pečalbarstva autorica posvećuje naredno

potpoglavlje i uočava da je “suvremena književna kronotopografija iseljeničko-useljeničkog nomadizma” u posljednjim desetljećima obilježena porastom ženskog iseljeničkog pisma: Vesna Miculinić-Prešnjak u romanu *Na rubu noći* pri privremenom pariškom boravku s početka 90-ih godina evocira zavičajne slike. U prozi Beltrame-Ferlete uzdiše se pred promjenama nad gradskim lokalitetima na kojima se odraslo, a u Bakarčićevu romanu *Život na trnju* prati se život pečalbara. Poetski vjerodostojno oblikuje Fabrio u *Vježbanju života* i *Berenikinoj kosi* tragičan kraj apatrida nakon Drugog svjetskog rata...

Iz pučke je predaje o gradu Rijeci nezaobilazna Karolina Riječka. U Čitanci je pratimo u vertikali od stihova Ive Grohovca Riječanina iz 1909. godine, preko Drage Gervaisa u istoimenoj komediji u četiri čina iz 1952. godine pa do Zappijinog postmodernističkog kolažiranog djela s podnaslovom *Herojski komad s pjevanjem i pucaњem* iz 2003. godine. Na koncu stoji Maurovićeva *Izgubljena čast Karoline B.* šaljivo-podrugljivog tona. Autorica upozorava i na legendu o Marinoj kruni, Črnome moru i Morčiću koja je od narodne pjesme doživjela brojne prerade (Katja Šepić, Spomenka Štimec, Nada Barac-Jelčić). *Crni moro* je, čak, naslov slikovnice izrađene u promidžbeno-turističke svrhe koju potpisuju Velid Đekić i Ivan Mišković.

Suvremeni su riječki lokaliteti, kronotopska preplitanja liburnijskog miljea i Rijeke prepoznatljiva u brojnim djelima, npr. Ivanke Avelini Holjevac, Vladovićevu romanu *Boja željeznog oksida*, u Sorelovim stihovima iz *Fiumen viti*, u Zagorčevim romanima...

U drugom dijelu knjige, u Hrestomatiji se uvrštavaju razni autori i pri tome se iz cjeline njihova djela izdvajaju interesni ulomci. Njihov je odabir **proizvoljan**, nije popraćen bio-bibliografskim podacima, jer bi u tako strukturiranoj hrestomatiji, koja želi dati književnu sliku Rijeke, bili suvišni. Interesni su ulomci različite duljine i provenijencije. Hrestomatiju otvara tekst Frana Kurelca *Fluminensia ili koječega na Reci izgovorena, prevedena i nasnovana*, pa slijede tekstovi A. Nemčića, A. Paška Kazalija, D. Hirca, H. Mandel Bademića, V. Antića, R. Katalinića Jeretova, Frana Krste Frankopana, V. Cara Emina, A. G. Matoša, G. Harasim, V. Ružića, N. Polića, M. Krleže, A. Barca, M. Balote, E. Morovicha, Z. Kompanjeta, B. Fučića, S. Cuculića, K. Špoljara, N. Fabrija, E. Mestrovicha, B. Vladovića, M. Urema, A. Vučemila, M. Stojevića, A. Paquole, E. Dubrovića, V. Hrvatina Smetko, S. Mrkić Modrić, I. Lukežića, Ž. Milenića, D. Drndić, I. Žica, S. Ivandića, N. Petkovića, A. Muzura, D. Rosandić, B. Sejranovića, A. Kapidžića, J. Šurine, G. Scottija... Iako se na prvi pogled čini da su ti tekstovi 'nabacani', da su samo 'prihrpljeni' njihovo međusobno **zrcaljenje**, njihovo stigmatiziranje smještanjem na tzv. preklapne stranice nudi **ključeve** za njihovo **ponovno** čitanje, za dekodiranje dijaloga u koji su postavljeni. Svaki je tekst nositelj značenja sam za sebe, a ovako ponuđeni i kombinirani izvijaju svoja značenja iz svoje nutrine u vanjštinu i uklapaju se u **mozaik** o gradu na Rječini.

Ono što mi je predstavljalo izuzetan užitak u čitanju i teorijskog uvoda i izabranih djela u *Hrestomatiji*, pri pisanju ovoga prikaza postalo je zaprekom. **Raznorodnost** tekstova, prepoznatljiv znan-

stveni stil autorice, **preskakivanje/spajanje** stoljeća bivstvovanja jednoga grada, **gomilanje** književnih tekstova, ali i drugih, njihovo međusobno **zrcaljenje**, njihova **igra** prihvaćanja i odbijanja, **izrezivanje** dijela književnog teksta i njegovo naprasno prekidanje u *Hrestomatiji*, sraz raznorodnih stilova, nadopisivanja 'drugim', (**paradoksalni**) dijalog različitih metodoloških osnovica... Nesustavnost iz koje se daje iščitati strogi sustav. Mreža je to istkana od nekoliko potki koje se i dodiruju i udaljuju. Svaka je od njih izrađena koncima jedne odabrane boje i iste debljine koji stvaraju pravilne kvadrate - u njima se kriju i nude, postoje i iščezavaju, govore i slute, opisuju i prizivaju priče o Rijeci. Autorica s lakom i zavidnom akribijom ostvaruje **kombinatorički** pristup svojoj temi. Već sam se mnogo puta vraćala pojedinim ulomcima, odabranim stranicama. I ne smeta me što se knjiga - neću reći raspada, nego - rascvjetala, što se stranice/papiri odvajaju od ljepila unutar korica. Ne smeta me to ponovno **preslagivanje** teksta koje dolazi 'samo od sebe'. Nije time Rijeka unižena, nije time znanstveni doprinos ovoga djela umanjen. Ne, jer onaj kome je stalo, onaj kome je važno poredat će razasute stranice, uhvatit će stranicu dok je vjetar diže sa stolića na balkonu, sklonit će onu stranicu da je ne dohvate kapi kiše... Ili će u njihovu novom poretku tražiti novu Rijeku, onakvu kakva ona jest: trajna i promjenjiva, tiha i vrištava, sputana i raskalašena, istrošena i sjajna, umorna i poletna, natmurena i vedra, ogoljena i tajnovita, ljubljena i omražena... A ta će nezgoda s tekstom u vihori- ma ovoga doba samo uputiti još jednom

na promjenjivost, **nesigurnost**, ludizam, propitivanje kanona... Ipak, jedno je sigurno, kvaliteta o(p)staje... A nju ne garantiraju sjajne korice niti kvalitetan uvez. Mislim da će intencija ove knjige biti ostvarena ako se i samo ako se upustimo u dijalog s njom. U dijalog u kojem smo spremni, na temelju ponuđenih argumenata i promijeniti mišljenje, uvažiti drugu stranu, prihvatiti razliku i u njoj vi-

djeti i doživjeti bogatstvo. Ako zastanemo i razmislimo. Ako smo spremni oslušivati govor našega grada. Ako krenemo u novo, naše istraživanje nekog od djelića ovoga **mozaika**. A vremena imamo malo, premalo... Jer, već je najavljeno, **drugo**, prošireno i 'dostojno' izdanje *Rijeke u priči*. Taj podatak govori sam za sebe.

Sanja Tadić-Šokac

PRILOZI PROUČAVANJU MAKEDONSKE POVIJESTI KNJIŽEVNOSTI

Goran Kalogjera

PRILOZI ISTRAŽIVANJU MAKEDONSKE POVIJESTI KNJIŽEVNOSTI (*Sovremenost, Skopje, 2009.*)

Djelo *Prilozi istraživanju makedonske povijesti književnosti* Gorana Kalogjera prije svega karakterizira sustavan komparativistički pristup problematici povijesti makedonske književnosti, napose u razdoblju devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća te njezinoga postavljanja u suodnos ostalih južnoslavenskih književnosti toga razdoblja. Iz toga se može nazrijeti ona lakanovska postavka da se bez Drugoga ne može konstituirati vlastiti identitet, pa tako i autor nastoji sagledati konstituiranje makedonske književnosti u odnosu na druge, prije svega susjedne književnosti s kojima je dijelila iste ili slične društvene, povijesne, gospodarske i političke situacije. Napose tu mislimo na razdoblje devetnaestostoljetnih nacionalnih romantizama koji su na prostoru

južnoslavenskih književnosti imali slične težnje i smjernice u kontekstu oblikovanja standardnoga nacionalnoga jezika i književnosti.

Osim razvidno zastupljene južnoslavenske komponente u sagledavanju karakterističnih procesa za makedonsku književnost, autor ipak nastoji ponuditi i nešto širi aspekt. Tako u tekstu *Romantizam makedonskih boja* nastoji sagledati utjecaje ruske i zapadnoeuropske romantike u oblikovanju makedonskoga romantizma, pokazujući kako su makedonski pisci, ali i čitateljska publika, bili poprilično upoznati s romantičarskim strujanjima, kako u zapadnoeuropskim zemljama tako i onima mediteranskoga, romanskoga kulturnoga kruga. Pitanje književnoga jezika i književnoumjet-